

Kovács Dénes hegedűművész II. rész

Az American Record Guide című szaklap 1986. január-februári számában Follett ezt írta Kovács Dénes 1985-ös, Rádiózenekarral készített felvételéről:

Mivel a jelenlegi Schwann-katalógusban több mint harminc felvétel található Mendelssohn hegedűversenyéről, az ember hajlamos arra, hogy figyelmen kívül hagyja ezt a felvételt. Helytelen! Kovács Dénes előadása számomra hosszú évek óta az egyik legélvezetesebb interpretáció. Azt hiszem, hogy mindenki aszerint reagál majd erre az előadásra, hogy minek is tekinti Mendelssohnt. Klasszikus zeneszerző romantikus öltözékben, vagy a romantikus korszak gyermeke? Kovács egyértelműen klasszikusnak tekinti. Sehol nem érezhető ez nyilvánvalóbban, mint az első tételben, az Allegro appassionatóban. Kovács egyáltalán nem hideg vagy

dagályos, a tétel stílusa mégis éneklően klasszikus. A második tétel előadása egyike a legcsodálatosabbaknak, amit valaha is hallottam. Kovács hosszan, éneklő stílusban szövi a dallamvonalakat, melyek – úgy tűnik – soha nem tévesztik el a megfelelő irányt. Ennek az interpretációnak minden hegedű szakos hallgató számára mintául kellene szolgálnia: tökéletes példa arra, hogyan kell egy egyszerű dallamot az irány eltévesztése nélkül, tisztán és világosan eljátszani. Kitűnő felvétel a Mendelssohn-hegedűversenyéről. Nagyon ajánlom!

Mozart Esz-dúr divertimentójának (K. 563) Hungaroton-felvétele – Kovács Dénes, Német Géza és Banda Ede előadásában – 1977-ben Grand Prix díjat kapott Párizsban. Ezzel egy időben az Esz-dúr Divertimento másik felvétele is forgalomba került Párizsban: egy CBS-lemezen Isaac Stern, Pinchas Zukerman és Leonard Rose adta elő. A magyar felvétel ez elől a lemez elől hódította el a nagydíjat. Anthony Hodgson a következőket írta erről:

„Két konkurens felvétel kapható jelenleg e műből, mindkettő régebbi kiadású és a legmagasabb árkategóriában. Az egyik az Olasz Vonóshármas előadásában DGG lemezen, a másik a Grumiaux, Janzer, Czako trió, Philips kiadásban. Figyelembe véve a három magyar muzikus kiemelkedően nagyszerű játékát, mindenképpen az új Hungaroton felvételé az elsőség. Legnagyobb dicséret az előadónak! Az első tétel tele lendülettel, olyan egyenletes ritmikával, mintha karmester vezényelné. Kovács hegedűhangja ezüstösen finom, mérsékelten vibrátós, kivéve a gyors forte passzázsokat, ahol felerősíti, gazdagabbá teszi a hangzást, annak érdekében, hogy érvényre juttassa a hegedűszólam vezető szerepét. Kitűnő tempóban játsszák az Adagiót – nyoma sincs itt a XIX. századi szemlélődésnek –, és egyetlen pillanatra sem felejtve, hogy Divertimentót játszanak. Megfelelő komolyság árad ebből a tételből, de úgy, hogy a zene jellegét igen átgondoltan emelik ki a dinamikai kontrasztok, mindkét Menüett-tételben erőteljes a „tutti” játék, s így különösen elevenné válik e tételek ritmikája. Csodálatraméltóan egyenletes a három hangszer egyensúlya: figyeljük csak meg,

milyen nagyszerűen hangzanak az ellentétes ritmusú szólamok a nagyon dallamos Fináléban...

A Records and Recording 1977. évi februári számában Colin Colbert így vélekedett:

„Néhány Beethoven-szonáta – elsősorban a Tavaszi és a Kreutzer – nagy számban szerepel katalógusainkban, komplett felvétel is bőven akad, de egyik sem igazán kielégítő. A sok kiemelkedően szép pillanat és egyéni megoldás ellenére sem nevezhető szerencsés együttműködésnek Menuhin és Kempff lemeze. Suk és Panenka, valamint Zukerman és Barenboim felvételein problematikus az egyensúly; az előbbinél a hegedű, utóbbinál viszont a zongorahang túl sok mindazok számára, akik úgy vélik, hogy a művek hegedűre és zongorára írott szonáták. Kovács Dénes és Bächer Mihály viszont mindezt nagyszerűen valósítja meg mind technikai, mind művészi szempontból... Mindent egybevetve, a Beethoven-sorozat fénypontja a gyönyörű G-dúr szonáta. A felvétel egészére jellemző egészséges feszültség, erő és természetesség azonnal megérinti a hallgatót.

Életrajzi könyvében olvashatjuk, hogy mikor a BBC felkérésére jelentős zenekritikusok hat különböző Beethoven hegedűverseny-felvétel alapján döntöttek arról, melyiket tartják a legjobb interpretációnak, egyöntetűen Kovács Dénes lemezére szavaztak. A hegedűművész erre így emlékezett:

Egy Angliából hazalátogató barátom hozta a hírt a hatvanas években. Ha nem találkozom vele, soha nem tudom meg. Yehudi Menuhin és Isaac Stern felvételei is szerepeltek az összehasonlításban. Mondanom sem kell, nagyon örültem a sikernek. Annak azonban nem, hogy a hazai sajtó, rádió, sőt még a Hanglezgyártó Vállalat is, mely a felvételt forgalomba hozta, mindezt egyöntetűen elhallgatta...

Gertler Endre arra aspirált, hogy Magyarországon ő legyen a pápa. Persze dollárban akart mindent. Mikor először tanított, meghívott tanárként a Zeneakadémián, tele volt a X-es terem, ültek, álltak. Jött a Mester. Jött a „Bartók-történetekkel”. Majd a következő kurzus. Akkor már nem álltak. Félig volt tele a terem. Harmadik kurzusára már nem volt jelentkező. Felszólítottam két növendékeket, tessék elmenni!” „De tanár úr, meddig kell ezt csinálni?” „Ameddig itt van!” Ugyanakkor Gertler híresztelte, hogy én fúrtam meg a kurzusát. Hogy tehettem? Todoroznom kellett a növendékeket!

A sajtónak úgy nyilatkozott, hogy én akartam, rajtam múltott. Hát azért nem lehetek annyira ostoba! A szakmán belül való ármánykodás elviselhetetlen. Garay nem azért ment el, mert nem bírta engem, hanem azért, mert az ország, a közönség nem bírta őt. Nem kapott díjakat, középszerű hegedűs volt. Ha valaki utált engem, akkor a Garayt szerette. Az igaz, hogy nagy határozottsággal játszott. Egyik vizsgán, hol a Garayval szembeni ellen-szenvet akarták kinyilvánítani, igazságtalanul rámásztak egy növendékére. Megvédtem, mert a tisztesség úgy

kívánta. „Ez a Kovács még konyít valamit a dologhoz!”, emelte ki „jóindulattal” személyemet...

Nagyon tapasztalatlanul kerültem a pódiumra. Valójában nem voltam felkészülve. Emlékszem, Brahms-koncertet játszottam a MÁV-zenekarral. A nagy feladat miatt eszméletlenül éreztem magam. Így nem lehet játszani. Úgy kell bemennem, hogy én vagyok a „király”! Holott kis szarházi voltam, aki kapott egy lehetőséget. Nem szabad sürgetni a dolgokat. Csak fokozatosan. „Ne gyűjtsétek a rossz koncerteket!” – mondom a gyerekeknek. „Csak akkor játsszál, amikor valóban tudod!” De akkor sem lesz olyan, ahogy akarod. Ha felkészületlen vagy, egy életre begyűjthetsz egy görcsöt, ami egészségtelen.

Az első időben nagyon drukkos voltam. Koncert után megszöktem, nehogy valaki megtaláljon. Az ember ki-megy a pódiumra, és arra gondol, hogy a közönség is ugyanezt érzi. Minden koncert olyan volt, mintha az életem függött volna tőle. Majd fokozatosan leszoktam róla. Az előadó-művészetben az ideálom: ahogy beszél az ember. Ott se minden egyforma. Emlékszem Zathureczkyre: „Ha azt mondd, hogy szeretlek, vagy kérek egy pohár vizet, az nem ugyanaz.” Manapság akkora pátosszal kérnek egy pohár vizet, hogy azt nem lehet kibírni. Az oboista elkezd a Brahms második tételét nagy érzelgősen, és elmegy a kedvem a dologtól. Nem arról van szó, hogy a részt nagyon szépen és a mindent sehogyan. De azért valahogy természetesen! Utálom a műművészetet. Amikor látom, hogy marha nagy művész, de nem tudja, miről van szó. Ki nem állom. A zenét kell szeretni. Minden áron...

Mindig mondom: a zenét nem lehet akarni. A zenét csak szeretni lehet. Akkor megvan a lehetőség, hogy nemcsak játszunk, hanem át is éljük. A legtöbben okoskodnak a hegedülésről, és kitalálnak ilyen vagy olyan szabályokat. Egyetlen feltétel van: természetesen. Ha egyszerűen meg lehet oldani a problémát, miért kell agyonkomplikálni? A hegedűtartásban bizonyos feszültségek keletkeznek, mert a bal kar befelé fordulása természetellenes. Ezeket a feszültségeket fel kell oldani, a mozgást természetessé tenni. A jobb kar mindig a bal kar tükröképeének tekintendő. A két mozgásnak harmonizálni kell. Ahhoz, hogy természetesen tudjon működni a bal kéz, nem szabad manipulálni, akarni. A hangszerkezelés alapja a tökéletes beidegződés. Ezt mindennapi gyakorlással ápoljuk. Nem fejjel gyakoroljuk, hanem ápoljuk! Mert az más. Aki túl sokat dolgozik fejjel, annál gyakran előfordul, hogy lemerevíti a természetes mozgást.

A dolog technikai része: A hegedű egy barát. Jól kell éreznem magam vele. Hozzá kell idomítani a kezeimet. A kéz és a kar azzal legyenek az ujjak segítségére, hogy jó pozícióba kerüljenek a játék könnyítése céljából. A hegedülés nem lehet megerőltető. Kellemes érzéssel kell hegedülni. Mindenféle erőfeszítés kényelmetlen és rossz. Úgy kell hegedülni, ahogy az ember megy: jólesően, magától értetődően. A beidegződés és természetes mozgás alapján felépül az, ami benne marad az egész emberben és

hozzá tartozik... Mikor otthon hegedülök, azonnal megállok, ha valami nem az elképzelésem szerint működik. Próbálok rájönni. A gyakorlás tudomány...

Korábban a hangszeres virtuózok képzésén volt a hangsúly, majd a tömegek zenei nevelése állt közép-pontban, és elhanyagolták, mintegy a másik végletbe esve, a tehetségek képzését. Helyre kellett állítani az egyensúlyt. Kérdésessé tettük, hogy szükséges-e továbbra is fenntartani a művész- és tanárképzés egységét. Persze, jó tanár is csak az lehet, aki hangszerét kezelni tudja. De nem mindenki bírja ki a pódium légkörét. Főlősleges megrázkódtatásnak teszünk ki olyanokat, akik nem állják meg a helyüket a koncertpódiumon, ha fenntartásainkat nem mondjuk ki időben, míg a pódiumra termett művésznövendékeknél el kell érniük, hogy már tizenhét éves korában művészi fokon kezelje hangszerét... Megítélésem szerint azóta sem volt olyan a Zeneművészeti Főiskola, mint akkoriban. Tudtam, miért vállalom. Most utánoznak haszontalan amerikai egyetemeket – melyekből a valóságban kevés akad –, holott azoknak kellett volna tanulniuk tőlünk. Lett volna mit. A főiskolai rendszer nagyon jó volt. Miután egyetem lettünk, annak kéne fontossággal bírnia, hogy ki mit tud, és nem annak, hogy ki hányszor volt ezen vagy azon az órán. Az ilyen struktúra legfeljebb a középiskolás képzés szintjét érheti el.

Hetvenedik születésnapján, a Bartók-Pásztory díj az évi kitüntetettjeként adott nyilatkozata Zsoldos Dávid „A hegedűművész” című írásában jelent meg:

A legfontosabb, hogy a gyerekek minél előbb a helyes alapokkal ismerkedjenek meg. A rossz hangszerkezelési beidegződéseket egy mégoly tehetséges zenésznél is borzasztó nehéz a későbbiekben kijavítani. Nagyon károsnak tartom azt az utóbbi időben elterjedt módszert, hogy a gyerekek pengetve kezdik a hegedűtanulást. Ez óriási tévedés, a hegedűs jobb keze épp olyan, mint az énekesnek a tüdeje. Amikor Radoshoz kerültem, ő rengeteg üres húrt gyakoroltatott velem, és én nem lehetek elég hálás ezért. Általános rossz tapasztalatom, hogy a mai fiatalok a bal kéz ügyességét a jobb rovására fejlesztik. Ez a gyakorlat részben a hangkultúra rovására megy, részben teljesen eltekint attól, hogy a hegedű kétkézű hangszer, amelyben a két kéz egy rendszer része...

Vissza kellene állítani a kamarazene és főleg a zenekari játék rangját. Ma mindenki szolistanak készül, s ha zenekarba kényszerül, azt kudarcként éli meg. Meg kellene ezt fordítani: készüljünk „csak” zenekari muzsikusként, és a legjobbak majd „előre lépnek”, és szólót játszanak – ahogyan ez régen is volt. Én magam nagyon sokat játszottam zenekarban, s rengeteget tanultam azáltal, hogy megismertem az opera- és zenekari irodalmat. Ez a másik terület, ahol a fiatalok gyakran mulasztanak. Meg kell ismernünk az egész zeneirodalmat, mert nélküle sohasem lehetünk teljes értékű muzsikusként.

Amikor már nagyon beteg volt és nem tudott beszélni, leírta üzenetét egyik növendékének:

Az igazi boldogság, amikor rátalálsz egy mű IGAZI értelmére. Olyan, amikor igazgyöngyöt találsz. Akkor érzed az Istent, és nem utolsó sorban a szerzőt, aki mint az Isten „antennája” felfogta és kifejezte a legfontosabb dolgot, a lélek ÉLETÉT!

Testvére, Kovács Zoltán, aki gyűjtötte a róla szóló újságcikkeket, így jellemezte:

Akik ismerték, az alábbiakat meg is állapíthatták, ami különböző leírásokból ki is tűnik. Értelmi képessége átlag feletti volt. Az általános ismeretek megszerzésére folyamatosan törekedett, de szelektált értékrend szerint. A zenéhez gyermekkorától vonzódása volt, így érdeklődési körében speciális területnek számított. Könnyen tanult, egyrészt jó megfigyelő képessége másrészt kiemelkedő emlékező készsége miatt. Mindezt célszerűen hasznosítani tudta. Racionálisan gondolkodott. Praktikai érzéke már gyengébb volt. Manualitásában már nem jeleskedett, csak olyannal foglalkozott, ami kedvtelés. Például szeretett főzni, de már mosogatni, rendet tenni nem. A fizikai munkát tisztelte, de már csinálni kevésbé szerette. Specifikus képességeit a zenében fejezte ki, emellett érdeklődésében az irodalom, a társ művészetek jelentőséggel bírtak. Kedvelte a sportot, mint versengést, ő maga csak játék szintjén szeretett vele foglalkozni, ezekből is a könnyed ágakat kedvelte (ping-pong, célba lövés, rex, stb.), ahol versenyezni lehetett. Az eredmény már nem érdekelte, vidáman viselte a vereséget.

A műszaki tudomány nem tartozott az érdeklődési körébe, kifejezetten zavarták a bonyolult technikák. A természetet szerette, szívesen tartózkodott csendes környezetben.

Kifinomult ízlése volt. Megjelenésében a belső értékek is megmutatkoztak. Öltözködésében konzervatív, de rendkívül igényes és ízléses. Értékrendjében a pénz csak a mindennapok ellátásában játszott szerepet. Nem volt anyagi, a vagyonszerzés nem érdekelte.

Kreativitása kifejezhető azzal is, hogy mentálisan aktív volt. A másképpen gondolkodók körébe tartozott. A társadalmilag elfogadott nézetek esetenként benne feszültséget okoztak, ebből kisebb nézeteltérései voltak, de igyekezett elkerülni a konfliktusokat.

Érzékenységre jellemző a képzelőerő – megérzés – felismerés – megoldás. Kritikai érzéke felett – az igazság keresése kissé túlzott. Önmagával szembeni egészséges elégedetlensége mindég tetten érhető volt.

A siker ösztönözte, a sikertelenség újabb megoldásokra sarkallta.

Elfogadta a jó szándékú, valós, hozzáértő kritikát, és tudta értékelni azt, ami a felismerésben segített. Boszszantották a szófecsérlő kritikusok, akik egy átlagos szintet se ütöttek meg, csak okoskodtak. Kritika vonatkozásában a művésztársakkal szolidáris, nem volt közömbös, ha oktalanul, méltatlanul bántották kollégáit.

A tökéletességre való törekvés minden megnyilvánulásában felismerhető. Ebben volt céltudatosság, egészséges becsvágy is. Munkabírása a felismerésig szinte határta-

lan volt. Annyit gyakorolt, amennyi szükséges volt az egyes részletek teljes tisztázásáig. Soha felkészületlenül nem jelent meg a pódiumon, tanteremben. A pontosság az erényei közé tartozott.

Élhetőbb, harmonikusabb világra vágyott, és ezt munkájában, magánéletében egyaránt kifejezte. A sikerek mögött mindég volt hiányérzete. Ő többet adott magából, mint amennyit kapott. Szerény és önzetlen, segítőkész embernek ismerték, akiben nemcsak a művészi alázatot, úgyszeretetet, hanem az ember és értékeinek tiszteltetését is érzékelni lehetett.

Magánügyeiben zárkózott. Önmagából csak annyit mutatott, amit jó, ha ismer környezete. Közvetlenség, jó modor, ezt tapasztalhatták, akik ismerték. A körülötte zajló eseményekre mértéktartóan reagált, annak ellenére, hogy voltak benne indulatok, de fegyelmezett emberként tudott viselkedni. Jól érzékelt és kezelte a felé irányuló tiszteletet, megbecsülést, elismerést. Ön- és küldetésstudattal rendelkezett. Szívesen vállalt szolgálatnak vette éppen úgy zeneművészetét, mint pedagógiai tevékenységét. Ezt igazolja a művészi pályán eltöltött 65 év, ez idő alatt 47 évet hűségesen a Zeneakadémián is teljesített.

Erős akarattal, kitartással szenvedélyesen kereste mindazt, amiből lelkileg, szellemileg táplálkozni tudott. Hivatását nagyon komolyan vette, de e mögött egy jó humorú, kedves, diszkrét ember rejtőzött. Akik ismerték, gyakran emlegették viccelődéseit. Szerette az életet, annak lehetséges, normális élvezeteit. Különös szenvedélye nem volt, de kedvelte a nőket, a jó társaságot, ahol fel tudott oldódni. Szívesen fogyasztotta a jó ételeket, italokat, túlzás nélkül. Erős dohányos volt, ez közrehatott betegségében. Családszerető, gyerekeire figyelmet fordított gondoskodó apaként, igyekezett kedvükbe járni. Szülőtisztelő és jó testvér, akire mindég lehetett számítani. Szerettei iránt mindig készséges, aggódó, tapintatos egyén volt. Ezek is hozzátartoztak nagyságához.

Kovács Dénes gondolataiból:

A tehetséget, a tudást ösztönözni, pártfogolni kell, minden emberi értéket tisztelni, mert életünkhöz tartozó, szükségünk van rá.

Az igazságtalanság olyan nagyhatalom, amit senki soha legyőzni nem tud. Újra éled és mindennapjaink keserűsége.

A zenét kell szeretni minden áron. A zene iránti szüntelen szeretetem kárpótol mindenért.

A szakmán belül való ármánykodás elviselhetetlen, s kárt okoz.

A zenésznek a tisztesség határain belül diplomatikusnak kell lennie, vagy veszt.

Kimész a pódiumra, egyszerre árad feléd valami – olyan lesz mint az ember, aki beszél, mert a zene beszél, és mindjárt megtudják, ki az az ember.

A jó hegedűs nem biztos, hogy jó muzsikos is egyben – a jó muzsikos mindenképpen jó hegedűs.

A zenét azért találták ki, mert szükség volt rá. A szavak és a mondatok nem tudnak eleget elmondani, kifejezni – így a zene a segédeszköz, hogy még a megmagyarázhatatlant is ki tudja fejezni az ember. Az elrejtett dolgokat ki kell bontani, meg kell mutatni – belső tartással, bátran, határozottan kell játszani, a hangszer azt játssza, amit Te tudsz.

A művészet abból áll, hogy más helyett beszél az ember. Minden a zene érdekében történik: A Zene a megoldás. Számomra alapvetően fontos, miért írták a darabot. Ezt nekem kell megfejtennem. Az élet örökös tévedések játéka. Ritkán tudunk valamit tökéletesen megoldani. Azokban a dolgokban, melyek életünket meghatározzák, igyekezni kell, hogy lehetőleg a legkevesebbet tévedjünk. Bár az is igaz, hogy általában csak utólag derül ki, hogy helyesen vagy helytelenül jártunk el.

Gyakori rekedtségének oka 2002-ben már ismert volt. 2004. április 20-án megoperálták, majd következett a bőrátültetés. „Már négy hónapja nem volt kezemben a hangszer! Majd ha beszélni tudok, elmondom, milyen apróságokon múlik, hogy a vibrátónak milyen színe van!” – írta egy papírlapra. Júliusban a róla készült könyv kéziratát javította, augusztus 20-án Magyar Köztársaság Érdemrend Tiszti Keresztjét vette át a Parlamentben, majd újabb operációk következtek. Amikor testvérei, családtagjai meglátogatták, maga főzött nekik. 2005. február 11-én este egyedül volt otthon. Egyszer csak vette a kabátját és a kalapját, az ajtóhoz lépett, és meghalt.

Bächer Iván újságíró, Bächer Mihály zongoraművész fia szívhez szóló írással búcsúzott édesapja egykori szonátapartnerétől (Népszabadság, 2005. 03. 12.):

Pár napja eltemették Kovács Dénes hegedűművészt. Valójában ő már korábban eltávozott innen. Valaki azt mondta a gyászolók között: az a legszomorúbb ebben a halálban, hogy már senki sincsen, aki örülne neki. Kikapott ebből a zenétlenedő világból. És nemcsak a kegyetlen, elnémitő kór, Babits és Kosztolányi halálos betegsége okozta, hogy a végén magára maradt, hogy elfogyott körötte minden éltető közeg. Kovács Dénes két úr szolgálja volt. Az egyik volt a muzsika, a másik a Zeneakadémia.

A pesti Zeneakadémia, az ország legszebb épülete, amelyet rektorként felvirágoztatott, amelyben hihetetlen

intenzitással, fegyelemmel tanított negyvenhét éven át, ez a Zeneakadémia – mondjunk csak ennyit – nincs valami fényes állapotban. Szimbolikus, hogy a pótportások számára egy valami rendőrségi fogdából leselejtezett furnér íróasztalt löktek az épület csodálatos szentély-előterébe.

A nagy figurák, ha vannak, külhonban élnek. Az itteniek is Japánba ingázva kénytelenek megkeresni a betevőt. Őket meg a diákok keresik. Ha keresik.

Kovács Dénesnek órája csak akkor maradt el, ha külföldön turnézott éppen. De helyettesítésről ő akkor is mindig gondoskodott. Tanárként soha nem felejtette el, hogy a tizenegy gyermekes szolnoki szegény család csodagyerekeként évekig fizikai munkával kellett eltartania magát. Az Operaház egykori koncertmestere soha nem sztárokat nevelt, hanem hegedűsöket. Merthogy maga is az volt. Igaz, ő a huszadik század egyik legnagyobbja. Három-négy között az egyik. Ha idejében disszidált volna, például 1955-ben, amikor megnyerte a londoni Flesch-versenyt, akkor tudná is róla mindenki ezt. Akkor jöhetett volna haza nagy kegyesen. Technikája tökéletes volt, mert a technikát nem tekintette technikának. Eszköznek tekintette azt csupán. „Nem probléma”, mondta jellegzetesen, és már mutatta is, hogy nem az. Neki nem is volt az. Hegedűhangja szárnyalt és hatalmas volt. Ha annak kellett lennie. Mert Kovács mértéket ismert. Nem magát adta elsődlegesen, hanem Bachot, Vivaldit, Mozartot, Beethovent, Brahmsot, Bartókot.

Ő valóban tolmácsolt. Tolmácsolta a muzsikát, a szerző mondandóját. Pontos volt mindig és mindenben: a tolmácsolásban, az órakezdésben vagy jellegzetes kölnijének megválasztásában. Tanítványai a portához lépve egy szippantásból megállapították, hogy a Tanár Úr megérkezett-e már. Bejárta a világot, az irodalom minden számottevő opusát lemezre vette. Reméljük, az ő felvételeit nem hányják szemétre legalább. Bejárta a világot, de itthon szolgált.

A művész életét szolgálatnak tudta. Missziós ténykedésnek. Keresztnek, amelyet cipelni kell. Föl kell áldozni érte ezt és azt. Mindazonáltal szeretett jól élni, és adott is számára pár szép évtized. Szeretett inni, enni, sze-

rette a szép hölgyeket, ragyogóan főzött. Humora elképesztő volt, de tanórán nem ismert tréfát, viccet, akkor nem volt hülyéskedés soha.

Nem volt semmije. Se háza, se nyaralója, se autója, se mása. Csak az az egy rongyos kis szabadsága. Mindig tökéletes eleganciával öltözködött. Nyakkendőjének, ingének, zakójának színe szigorúan harmonizált. Borostásan őt házon kívül nem látta ember. Kalapban járt. Nem nagy karimás „művészek” kalapban. Finom, elegáns, puha polgáriban. Az utolsó kalaposok közül volt való. Kihalt ez a faj is, a kalaposoké.

Egy olyan korból maradt itt, amelyben a hegedűsök még abban a hitben hegedültek, hogy a hegedüléshez elég hegedülni. Büszke, méltóságteljes hegedűs volt. Puritán, marketingtelen. A mai világban idegen tehát. Van a hangszereknek is személyességük. A csellót, a hárfát át kell ölelni.

A zongorával szervülni kell. A hegedűvel ki kell állani. Az egy kiállós hangszer. Ezt nem adhatja hangfelvétel soha vissza. Ahogy ő a pódiumon állott a hegedűvel. Élt, halt vele itten. Temetésén nem voltak sokan. Igaz, hideg is volt. A szertartást tévékamera vagy miniszter nem zavarta.

Lehullt, mint az őszi falevél, mondotta sírjánál a pap. Hogy ezt az eredeti fordulatot ő, a megboldogult hogyan kommentálta volna, senki se tudja. De aki ismerte őt, az sejtí.

Kozma Imre Atya a temetésén emberi tulajdonságait méltatta:

„Soha senki előtt nem hallgatta el véleményét és mindenki tisztában volt azzal, hogy mit gondol felőle. Nemcsak szókimondás volt ez, volt ebben sok a próféták halálos erkölcsi bátorságából. Bátran és keményen állott meg örökérvényű igazságok mellett egy olyan korban, midőn az élők a holtakra a holtak az élőkre irigykednek!? ... Nyugodt, derült magasságban élt, emberek és érdekek felett. Tömeggé sohasem vált, pedig emberkerülő sem volt. Nem elegyedett el lármázó seregben és nem ült az elvonultság hegycsúcsaira... Lényétől távol volt a látogat, a hamisság, a kirakat. Valódi volt az aránya, a szíve és a szava. De nem szerette a pongyolaságot, a póreséget és azt a természetességet, amelyben nincs izlés és fegyelem. Nem akart hamis látszatot, olyannak mutatta magát amilyen valójában volt, de olyan igyekezett lenni amilyennek lenni érdemes.”

Kovács Dénes szerette a költészetet. Amikor érezte a halál közeledtét, ismét a lélek húrja szólalt meg benne, mint hegedűjén annyiszor, és Juhász Gyula verséből olvasott fel:

Tudom, hogy nincs sok időm, meg fogok halni, de nem siettettem. Idézek: „Egy hangszer voltam az Isten kezében, Ki játszott rajtam néhány dallamot, Ábrándjait a boldog szenvedésnek, Aztán összetört és elhagyott. Most az enyészet kezében vagyok. De fölöttem égnek a csillagok.”

Közreadta: Rakos Miklós